

Osnovna značajka »socijalnog metabolizma« je niska ekološka efikasnost koja se ogleda u neposrednosti razaranja prirodnih resursa i svojstvima dobivenih proizvoda u njihovoj preradi. Zbog toga je i razumljiv stav da »u biosferi ne postoji takav destruktivni organizam kao što je socijalni organizam« (str. 27.) Ipak, autor je zastupnik optimističke teze te zaključuje da će »socijalni organizam«, s vremenom, pojačati svoju stabilizacijsku i kontrolirajuću funkciju u biosferi: »Društvo će biti prinuđeno uzeti na sebe regulaciju proizvodnih djelatnosti, konzumenata i samih destruktora, prije svega zbog toga kako bi uvećalo svoju produktivnost«. (str. 35.) Za bolju ekološku efikasnost društva potrebno je usavršiti sam proces »socijalnoga metabolizma« što bi se ostvarilo pomoću čovjekove kontrole svoje vlastite djelatnosti, svodenjem rasipanja energije i prirodnih resursa na minimum i stavljanjem pod kontrolu maksimuma odbacivanja otpada u okolinu. Iz ovakve analize slijedi i nova zadaća socijalne ekologije koja podrazumijeva jednako tretiranje oba elementa ovoga odnosa. Ona bi se trebala baviti problemima međusobnog organiziranja društva i prirodne sredine, tj. »cjelokupnim formiranjem noosfere« (str. 38.)

U nastavku autor analizira odnos socijalne ekologije i drugih znanosti, specifičnosti koje iz toga proizlaze i međusobnu povezanost. Navodeći mišljenja nekih teoretičara, najvećim dijelom iz SSSR-a, on uspostavlja tezu o interdisciplinarnosti socijalne ekologije, ali na jedan osobit način. Za Markova je socijalna ekologija takva znanost koja objedinjuje znanja svih drugih disciplina iz ove problematike, ona je sintetička znanost. Na jednom mjestu on kaže: »Interdisciplinarni stupanj predstavlja socijalnu ekologiju kao sintetičku nauku koja je povezana s dvostrukim vezama s disciplinama nižeg stupnja« (str. 66.) Socijalnu ekologiju Markov shvaća i na disciplinarnom stupnju, a onda se tu radi o pojedinim disciplinama kao što su: »teorija zaštite žive prirode«, »ekologija«, »konstruktivna geografija« i »humana ekologija«.

Problem specijalizacije kadrova za ekološku problematiku autor rješava uspostavom novog sistema ekološkog obrazovanja koji bi podrazumijevao stvaranje međufakultetskih katedri s no-

vim programima poduke specijalista u kojima bi humanistički ton bio dominantan.

U zadnjem poglavlju svoje knjige Markov problematizira daljnji tok razvoja odnosa čovjek—priroda. Po njemu taj put trebao bi ići prema uspostavi harmonije ova dva, do sada, suprotstavljena elementa. Ali tu se postavlja pitanje kriterija i cijene koje nije beznačajno. Nije svejedno pod kakvim uvjetima se može ostvariti uspješna »proizvodnja prirode«, kako pravilno i razumno postaviti njen cilj, kakvim načinom stimulirati takve djelatnosti i koliko sve to košta.

»Ekologizacija« potreba jednog društva, koju zastupa Markov, pred već spomenutog, ovisi i o sistemu upravljanja u društvu i od kvalitete informacija. Prema autoru, neophodno je konstantno stimulirati razvoj ekoloških potreba kod ljudi, a to je najpotpunije s pravom upotrebom sistema informiranja i upravljanja. Dok informacije imaju zadatak kreiranja ekološke svijesti, dotad bi upravljanje rješavalo »optimizaciju prirodne okoline«, tj. praktično rješavanje neposrednih problema s kojima se ljudi susreću svakodnevno. Na taj način autor i socijalnu ekologiju čvrsto veže za polje praktičnosti. Ona se ne može odvojiti od životnih problema na polju praktičnosti, niti od dostignuća drugih nauka na teorijskom polju. Zbog toga su i razumljive zaključne tvrdnje Markova da socijalna ekologija ne pretendira na ulogu odvojene, izolirane nauke, jer ona to ne može, niti joj to dozvoljava sam predmet izučavanja.

Ljubo Lepir

Tone Strojín

UVOD V PRAVO OKOLJA

Delavska enotnost, Ljubljana 1987, str. 249.

»Pred nama je značajno djelo, koje govori o pravnoj uredbi odnosa između društvene cjeline i njene prirodne osnove, o zaštiti čovjekove okoline. Značajno je što obuhvaća živ odnos i aktualnu tematiku kako za gospodarstvo tako

i za ljude. Sadržaj prava okoline još se uvijek nadopunjuje, kao što se dopunjuju i spoznaje o uništavanju okoline, o posljedicama toga i programima sprečavanja posljedica«, piše u predgovoru Avguštin Lah.

Ne upuštajući se u procjenu stručne vrijednosti s aspekta pravnih i ekoloških znanosti, želim primijetiti kako je ovo prvi znanstveni rad, na jednom od južnoslavenskih jezika, koji problem zaštite i unapređenja okoline iscrpno razrađuje terminom pravne nauke. U pogledu pristupa pojmovima i općoj problematici stječe se dojam da je riječ o klasičnom udžbeniku. Prateći naslove poglavlja saznajemo koji su temelji prava okoline. Na to se direktno vežu glede pravnih i normativnih akata, problemi njihove realizacije i mogućnosti poboljšanja.

Knjiga sadrži slijedeća poglavlja: Pravo okoline — Nova pravna disciplina, Ustavno pravna ishodišta za pravnu zaštitu okoline, Načelo zaštite i unapređenja čovjekove okoline, Odredbe pravne zaštite okoline, Zaštitni režim, Pravna priroda dobara općeg značaja i prirodnih bogatstava, Viši društveni interesi za zaštitu čovjekove okoline, Nositelji zaštite čovjekove okoline, Građanskopravna zaštita čovjekove okoline, Krivičnopravna zaštita čovjekove okoline, Viktimizacija i zagađena okolina, Protivpravne radnje na štetu čovjekove okoline, Zaštita čovjekove okoline u postupku organa javne uprave, Odlučivanje u izvanrednim okolnostima, Uloga ograničenog zakonodavstva u okolini, Međunarodno pravna zaštita okoline, Uloga nomotehnike pri zaštiti okoline, Neke šinjenice o ugroženosti i stanju na području zaštite okoline, Stajališta, Mišljenja i preporuke za oblikovanje zaštitne politike, Društveni nacrt zaštite čovjekove okoline, Strategija i provedba zaštite i unapređenja čovjekove okoline, Normativi i standardi zdrave životne okoline.

— Pravo okoline kao discipline nastaje i biva aktualizirano tijekom prošlog desetljeća. Objašnjavajući termin, autor napominje da je »pravo okoline« opisna oznaka koja može i zbuniti. Usporedivši ga s terminom »ekološko pravo«, zaključuje da prvi naziv, osim preven-

tivnog pristupa, uključuje i oblike unapređenja čovjekove okoline. »Osnovni uzrok nastajanja prava okoline je potreba pravne zaštite pred posljedicama kaotične urbanizacije i štetnog djelovanja industrije« (str. 27.) U pravnom sistemu pravo okoline prisutno je samo načelno. Shodno tome ono nema položaj pravne oblasti, nema izgrađene pojmove a niti jedinstven pravni sistem. Ono se u spornim slučajevima zapravo oslanja na građansko pravo.

Autor naglašava interdisciplinarnost ovog područja jer je bolje od ostalih pravnih oblasti povezano s drugim prirodnim i društvenim znanostima. Ukoliko želi postati cjelovito i pravno učinkovito, pravo okoline mora odigrati integrirajuću ulogu među ostalim pravnim oblastima. Po autorovu mišljenju uloga prava okoline je: »Stvaranje svijesti o pravim vrijednostima okoline za čovjeka. Stvaranje novog kriterija o vrijednosti okoline znači postepeno prevladavanje uskogrudnosti čovjeka u odnosu prema prirodi.« (str. 31.) Glede ustavnog utemeljenja pravne zaštite okoline autor ukazuje na činjenicu da Ustav niti jednim svojim članom izrijeком ne jamči pravo građana na zdravu životnu okolinu, već to spominje načelno.

S pravnog aspekta »okolina« i »prostor« su apstraktni pojmovi, koje je moguće konkretizirati bilo s vrednotama koje ih čine bilo u akcijskom obliku. Iz toga slijedi pitanje: »Da li je bolje pravnu zaštitu postaviti kao cjelovitu ili kao resornu?« (str. 35) Uobličiti pravnu osnovu zaštite okoline, znači u krajnjoj liniji postaviti osnovu sistema zaštite čovjeka pred one-moćalom i propadajućom okolinom kao i zaštitu okoline od izrabljivanja. Zato se mora imati u vidu dva objekta: čovjeka i okolinu tj. čovjeka u okolini.

— Pojam zaštite čovjekove okoline postaje diskutabilan, ako ga shvatimo u konzervativnom smislu: ništa mijenjati, ništa iskorištavati. Treba ga shvatiti kao načelo namijenjeno zdravom, zaštićenom i stvaralačkom življenju sadašnjih i budućih generacija. Provedba zaštite stvara uvjete za: »Razvoj prirodnih i radom dobijenih vrijednosti, rad, stanovanje, odmor i

rekreaciju te sprečavanje po zdravlje štetnih posljedica koje nastaju u industriji i prometu.« (str. 41.) Načelu zaštite okoline mora biti strana bilo kakovo sklapanje kompromisa.

Iskorištavanje prirodnog bogatstva kroz tehnološki zastarjele, tzv. priljave industrije autor naziva »neokolonijalizam«, te zaključuje kako je samo načelo nesvrstane vanjske politike ekološko načelo. Navodeći nositelje zaštite okoline (federacija, republike, zajednice općina, udruženi rad te građani) autor posebno izdvaja mogućnosti građana: građanska tužba, upravne zaštite, prijave protivpravnih radnji, aktivnosti u društvima, oglašavanje u masovnim medijima, te upozorenja društveno političkim zajednicama. Razvoj građanskopravne zaštite čovjekove okoline autor vidi još u načelima Rimskog susjedskog prava, koja su preuzela i mnoga moderna prava. Civilni kodeksi Austrije, Njemačke, Italije i Švicarske usvojili su pravilo da je svaki vlasnik zemljišta dužan trpjeti imisije koje ne odstupaju od uobičajenih. Krivičnopravna zaštita modulirana je prvo kao inspekcijски nadzor, a tek kasnije kao krivično pravna zaštita, koja se dijeli na: zagađivanje (vode, živog svijeta i nasada) i ugrožavanje okoline.

U poglavlju »Viktimizacija i zagađena okolina« autor navodi šest općih uzroka viktimizacije: prirodne nesreće, društvo (nezaposlenost), proizvodnja i energetika (otpad i zagađivanje), promet, uzročnici protivpravnih radnji i same žrtve. Uloge žrtve su disponirana, participirajuća i provokativna. Okolina je žrtva koja trpi. Žrtva okoline je nova kategorija u pravnom smislu i širi se po opsegu.

— Socijalna funkcija okoline je najviše zanemarivani aspekt prava okoline. Vezni član između prava i socijalne funkcije okoline je kultura. Zagađena okolina ne humanizira i ne kultivira, zato pravo okoline uz pomoć socijalne funkcije okoline pruža čovjeku mogućost usklađivanja svog odnosa s prirodom. Razmatrajući međunarodno pravnu zaštitu okoline autor procjenjuje kako su internacionalni akti produkt nekoliko zadnjih desetljeća kao posljedica rušilačkog zadiranja u prirodu. Takovi

akti su po opsegu višestrani na globalnoj razini, subregionalni, regionalni i dvostrani, a mogu se podijeliti na međunarodne konvencije, međunarodne deklaracije te programe međunarodnih organizacija. One sadrže obveze država, područja i oblike sudjelovanja i čovjekova prava u uvjetima u kojima živi. Uloga nomotehnike, kao vještine izvođenja pravnih akata, je od osobite koristi. Autor je cijeni kao najbolje sredstvo zaštite od nesmotrenosti čovjeka u prostoru. Nomotehnika predstavlja sredstvo društvene prisile.

Drugi dio knjige obuhvaća zadnjih tridesetak stranica, gdje se među ostalim navode neke činjenice o ugroženosti i stanju na području zaštite čovjekove okoline. Prve značajnije, organizirane akcije na zaštitu okoline u nas, javljaju se tek od sedamdesetih godina. U Sloveniji je prva pobuda za očuvanje prirode poznata od 1908. kao inicijativa za zaštitu Triglavskih jezera. Autor nadalje iznosi teze o potrebi podruštvljenja zaštite, o uređenju prostora, te o potrebi usmjeravanja i racionalizacije proizvodnih djelatnosti u prostoru.

U zadnjem poglavlju riječ je o normativima i standardima koji određuju uvjete zdrave životne okoline. ONI odlučuju o:

1. Kvaliteti posebnih dobara čovjekove okoline (prostor, naselja, zemljište, zrak, voda itd...)
2. Najvećoj dopuštenoj koncentraciji i intezitetu za zdravlje škodljivih sastojaka i energije u zraku, vodi, namirnicama i predmetima javne uporabe.
3. Dopustivim i zanemarivim dozama agresivnosti okoline.
4. Dopuštenom nivou i vremenu trajanja buke i vibracija.
5. Dopuštenom broju ili koncentraciji agensa u zraku, vodi, pitkoj vodi i zemlji.
6. Dopuštenom odstupanju od prvotnih stanja prirodnih dobara (dizanja ili pada temperature vode ili zraka itd.)
7. Najugodnijoj mikroklimi u radnoj okolini (osvjetljenje, vlaga...).

U prilogu knjige nalazi se popis knjiga, skripata, zbornika, članaka i rasprava koje je autor konzultirao pri pisanju, a koje preporuča čitaocu kao stručnu literaturu.

Knjiga profesora Tone Strojina nije samo rad namijenjen pravnicima, već i svima onima koji se na bilo koji način bave ekološkom — socijalnoekološkom problematikom. Ona može poslužiti i kao primjer konkretnog angažiranja jedne znanosti u aplikativne svrhe.

Renato Matić

Blaženka Despot:

EMANCIPACIJA I NOVI SOCIJALNI POKRETI

IC SSOH

Knjiga Blaženke Despot: »**Emancipacija i novi socijalni pokreti**«¹⁾ originalan je doprinos razumijevanju i novom promišljanju kako već »znanih«, tako i novih društvenih pokreta. Novost u pristupu i analizi tih pokreta proizlazi iz sasvim novog misaonog rakursa promišljanja ove teme, unutar kojega se socijalni pokreti promatraju u odnosu spram pojma emancipacije. Redefinicija pojma emancipacije, u borbi protiv volje za moć, omogućava autorici da socijalne pokrete odredi kao nove ili »stare« u odnosu na taj pojam. Polazeći od stajališta da su socijalni pokreti samo utoliko novi, ukoliko se bitno suprotstavljaju staroj paradigmi koja se osnova na volji za moć kao svom ontološkom temelju, novi socijalni pokreti novi su samo onda kada polaze od nove paradigme koja u sebi uključuje suprotno značenje — oslobađanje od slobode kao volje za moć (ekološki i feministički pokreti).

Analizom pojma emancipacije u dijelima Marxa i Hegela, autorica izvodi tezu po kojoj je pojam emancipacije kao napredovanje u slobodi, u dosadašnjoj filozofskoj misli podrazumijevao značenje — napredovanje u težnji k

volji za moć. Emancipacija utemeljena na slobodi kao volji za moć, time bitno podrazumijeva osvajanje i učvršćivanje sistema dominacije unutar postojeće konstelacije moći (stare paradigme). Poimajući volju za moć kao osnovnu premisu zapadnoevropske kulture, ona ukazuje na temeljni konstituens današnje civilizacije, čije posljedice se očituju kako u sferi filozofije, tako u sferi nauke, njezinih metoda, u teoriji društva, tehnologijama i u specifičnom zapadnoevropskom racionalitetu, a može se okarakterizirati kao stara paradigma. Novi socijalni pokreti razlikuju se od »starih«, u drugačijem poimanju slobode i emancipacije i time otvaraju put jednoj novoj paradigmi na kojoj bi se moglo temeljiti buduće suvremeno društvo. Ta nova paradigma izrasta na negaciji i suprotstavljanju staroj. Nasušnost nove paradigme proizlazi iz krize suvremene kulture i modela kulture izgrađenog na volji za moć, (na poimanju slobode kao neograničene volje za moć.) »Izlaz iz ove krize još se i ne nazire. Ono što je još nemoćno spram te strašne nasilne armature su gibanja novih socijalnih pokreta« (str. 14).

Obilježja »desno« i »lijevo« kojima se najčešće označavaju »novi« socijalni pokreti, ona zamjenjuje pojmom »naprijed«, koji simbolizira nadilaženje »naprednog« i »nazadnog« unutar stare paradigme, čime ovaj pojam zadobija svoje puno značenje samo onda kada se novi socijalni pokreti promišljaju u odnosu spram nove paradigme — oslobađanje od volje za moć. »Kriteriji za odmjeravanje novosti, a ne puke novotarije, u pokretima su: 1. odnos pojmljene emancipacije spram volje za moć u državi i volje za moć u razaralačkom odnosu spram prirode i 2. u mjeri nadilaženja starog, ukinutoga i dignutoga na višu razinu« (str. 104). Samo u tom smislu ekološki i feministički pokreti danas se javljaju kao »istinski novi pokreti, jer dovode u pitanje instrumentalni princip volje za moć« (str. 97) na kojem je utemeljeno suvremeno društvo. Oni to čine suprotstavljajući se dominaciji kao osnovnom obilježju današnje kulture koja je »ozakonjena« u svim svojim aspektima, prvenstveno u odnosu spram prirode, te spram žene.